بررسی عوامل اجتماعی– فرهنگی مؤثر بر سالمند آزاری در شهر اصفهان

منصور حقیقتیان[۱]، مهتاب فتوحی[۲]

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: سالمندان در جوامع سنتی از قدرت و منزلت زیادی برخوردار بودند، اما شهری و صنعتی شدن جوامع معاصر و تغییر نوع خانواده، پایگاه اجتماعی سالمندان را دگرگون و آن‌ها را دچار مشکلات فراوانی کرده است. کاهش اساسی و مستمر مرگ و میر موجب رشد فزاینده جمعیت سالمند شده که این امر بر موقعیت و منزلت سالمندان و سوء رفتار با آن‌ها بی‌تأثیر نبوده است. هدف اصلی تحقیق حاضر، مطالعه تأثیر برخی از عوامل اجتماعی و فرهنگی بر پدیده سالمند آزاری در شهر اصفهان بود.

روش‌ها: تحقیق حاضر به روش پیمایشی و جامعه آماری آن را سالمندان بالای ۶۰ سال که دچار آزار و اذیت عمدی شده و به مرکز پزشکی قانونی استان اصفهان مراجعه کرده بودند، تشکیل دادند که از بین آن‌ها ۶۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته و جهت تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی Pearson و ANOVA بهره گرفته شد.

یافته‌ها: بین میزان تحصیلات سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها ($P < ۰/۰۵$، $f = ۳/۵۲$)، بین این که سالمند با چه کسی زندگی کند و میزان آزار دیدن آن‌ها ($P < ۰/۰۵$، $f = ۴/۴۲$) و همچنین بین پایگاه اجتماعی– اقتصادی خانواده و میزان آزار دیدن سالمندان ($P < ۰/۰۵$، $r = ۰/۵۹۲$) رابطه معنی‌دار وجود داشت، اما بین سبک زندگی سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها رابطه‌ای دیده نشد ($P > ۰/۰۵$، $r = ۰/۱۰۶$).

نتیجه‌گیری: سالمند آزاری فیزیکی در شهر اصفهان پایین است و بیشترین نوع آزار به سالمندان از نوع استفاده از اموال بدون رضایت سالمند می‌باشد. البته پیشگیری از شیوع آزارها به سالمندان ضروری به نظر می‌رسد.

واژه‌های کلیدی: سالمند آزاری، خشونت، تحصیلات، پایگاه اجتماعی– اقتصادی، سبک زندگی

ارجاع: حقیقتیان منصور، فتوحی مهتاب. **بررسی عوامل اجتماعی– فرهنگی مؤثر بر سالمند آزاری در شهر اصفهان.** مجله تحقیقات نظام سلامت ۱۳۹۱؛ ۸ (۷): ۱۱۲۶–۱۱۱۷.

دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۴/۲۲ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۸/۱۵

مقدمه

با پیشرفت علوم پزشکی و بهبود یافتن کیفیت تغذیه و پیشگیری از بسیاری از بیماری‌ها در طول چند دهه گذشته، طول عمر انسان‌ها افزایش یافت و امروزه بخش قابل توجهی از جمعیت بسیاری از کشورها را سالمندان تشکیل می‌دهند (۲، ۱)، اما به عقیده برخی از جامعه‌شناسان، یکی از آسیب‌های اجتماعی که امروزه جوامع با آن روبرو هستند، پدیده سالمند آزاری است (۵–۳). مسأله سالمندی پدیده به نسبت نوینی است. از آن‌جا که این پدیده در بسیاری از جنبه‌های زندگی اجتماعی، از جمله ساختارهای سنی، ارزش‌ها

۱- استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان، اصفهان، ایران (نویسنده مسؤول)
Email: mansour_haghighatian@yahoo.com
۲- کارشناس ارشد، گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان، اصفهان، ایران

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

و معیارها و سازمان‌های اجتماعی تحولات قابل ملاحظه‌ای به وجود می‌آورد، بنابراین مقابله با چالش‌های به وجود آمده این پدیده و اتخاذ سیاست‌های مناسب در جهت ارتقای وضعیت جسمی، روحی و اجتماعی سالمندان از اهمیت زیادی برخوردار بوده و در دستور کار جامعه بین‌المللی قرار گرفته است.

مطالعه درباره خشونت نسبت به کهنسالان هنوز در حال برداشتن قدم‌های اولیه خود است. سالمند آزاری در ایران به دلایل مختلف از جمله مسایل فرهنگی، مورد توجه قرار نگرفته است و هنوز آمار دقیقی از میزان سالمند آزاری و خصوصیات آزار دیده‌ها و آزار دهنده‌ها در دست نیست. آن‌چه مهم است این که صدمات جسمی تنها وجه سالمند آزاری نیست، بی‌توجهی به احتیاجات عاطفی سالمندان و محروم کردن آنان از تماس با افراد مورد علاقه خود، بی‌توجهی به نیازهای تغذیه‌ای و بهداشتی سالمندان، بردن وسایل خانه و آن‌چه به آنان تعلق دارد و مورد علاقه آنان است، دست درازی به اندوخته‌های آنان، ناسزاگویی و تهدید آنان و فرستادن آن‌ها به خانه‌های سالمندان بدون توافق خودشان از وجوه دیگر سالمند آزاری است (۸-۶). محققان سالمندی از خشونت روانی مثل تحقیر، دشنام، از میان بردن اعتماد به نفس و سرزنش و خشونت اقتصادی همانند قرار دادن سالمند در مضیقه مالی و خشونت اجتماعی مانند انزوای اجتماعی و ممانعت از برقراری روابط اجتماعی نام می‌برند. اگر چه ممکن است فرد سالمند به نوعی قربانی همه خشونت‌های فوق شود، اما این طور به نظر می‌رسد که بیشترین صدمه‌ای که در مورد سالمندان عمومیت دارد، خشونت روانی باشد. این نوع از خشونت شامل بی‌احترامی لفظی مداوم، آزار و اذیت، تهدید، محرومیت فیزیکی و مالی است (۱۱-۹).

سالمندان یکی از گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه می‌باشند که از لحاظ اجتماعی، بهداشتی و تغذیه‌ای باید مورد توجه قرار گیرند. با توجه به پیشرفت‌های علم پزشکی و کاهش مرگ و میر و افزایش امید به زندگی و تغییراتی که در هرم جمعیتی کشورمان به وجود آمد، تعداد سالمندان کشور روند افزایشی داشته است؛ به صورتی که از ۳۹۷۷۰۰۰ نفر (۶/۶ درصد) در سال ۱۳۷۵ به ۵۱۱۹۰۰۰ نفر (۷/۳ درصد) در سال ۱۳۸۵ رسیده است (۱۲)؛ در حالی که جمعیت جامعه مسن می‌شود، اشخاص سالمند نیاز به کمک بیشتری در فعالیت‌های روزانه خواهند داشت و این افراد فشار بیشتری را بر روی اعضای خانواده وارد خواهند کرد. از سویی هزینه بالای نگهداری از آنان در مراکز مراقبت از سالمندان آن‌ها را در موقعیتی قرار می‌دهد که در خطر بالاتری برای سوء رفتار باشند. سوء رفتار با سالمندان یک مشکل عمده بهداشت عمومی در جوامع امروزی می‌باشد که میزان بروز آن در دو دهه اخیر به سرعت افزایش یافته است. به طور کلی تخمین زده می‌شود که ۱۰ درصد از سالمندان بیشتر از ۶۰ سال، قربانی سوء رفتار یا غفلت هستند، اما تعیین شیوع واقعی سوء رفتار و غفلت در سالمندان مشکل است (۹). تحقیق حاضر به دنبال بررسی تأثیر برخی عوامل اجتماعی و فرهنگی از جمله میزان تحصیلات، فردی که با سالمند زندگی می‌کند، سبک زندگی سالمند بر احتمال وقوع سالمند آزاری است.

پیشینه تحقیق

در پژوهشی نشان داده شد، سالمندانی که با خویشان خود زندگی می‌کنند بیش از آن‌هایی که تنها هستند مورد اذیت و آزار قرار می‌گیرند؛ چرا که مراقبت تمام وقت از سالمندان، فشار زیادی بر مراقبان وارد می‌کند. پیرمردان به دلیل این که بیشتر از پیرزنان با خویشان خود زندگی می‌کنند، بیشتر هم در معرض آزار قرار می‌گیرند (۱۳). تحقیقی نشان داد که بیشتر سالمند آزاری‌ها از نوع همسر آزاری است؛ چرا که سالمندان بیش از این که توسط فرزندان و مراقبان خود مورد آزار قرار گیرند، توسط همسران سالمند خود مورد آزار قرار می‌گیرند. بیشتر آزار رسانان به قربانیان خود نیاز مالی دارند و یا از برخی ناتوانی‌های عاطفی و جسمی رنج می‌برند (۱۴).

همچنین نتایج تحقیق محققان حاکی از این مهم است که بیشتر سالمندان در خانه به سر می‌برند و توسط همسران، خویشان یا مراقبان خود نگهداری می‌شوند و توسط همان‌ها هم مورد آزار و سوء استفاده قرار می‌گیرند (۱۵). همچنین مشخص شد که سالمند آزاری به طور عمده ریشه در مشکلاتی مانند فشارهای روحی، مشکلات شدید شخصی و تنگناها و وابستگی‌های مالی دارد که مراقبت کنندگان از سالمندان با آن

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]
www.mui.ac.ir

دست به گریبان هستند و از همین رو برای مراقبان (چه نزدیکان و یا مراقبان غریبه) هزینه‌های جسمی و عاطفی نگهداری از سالمندان بیش از درامدهای آن است (۱۶).

در تحقیقی که با عنوان "عوامل سالمند آزاری در شهر تهران" انجام شد، وی مهم‌ترین عامل سالمند آزاری را عوامل خانوادگی و تنش‌های فرهنگی و اجتماعی می‌داند. عوامل خانوادگی شامل پایگاه اجتماعی، باورها و الگوهای نادرست نگهداری از سالمند در خانواده سالمندان آزار دیده، نداشتن صبر و شکیبایی، انتظارات غیر منطقی و غیر واقعی، کمبود محبت، ناامنی عاطفی و بی‌اعتمادی در خانواده‌ها می‌شود و در بین عوامل فرهنگی و اجتماعی، عواملی چون فشارها و تنش‌های فزاینده اجتماعی، ارزش‌ها و نگرش‌های اجتماعی، احساس طرد شدن و ارتباط نداشتن با گروه‌های سالم در جامعه بیش از عوامل دیگر قابل تأمل می‌باشد. تنش‌ها و عوامل استرس‌زای احتمالی مانند بی‌کاری و عدم اشتغال و ارتباط نداشتن یا ارتباط کم با اماکن مذهبی، همسایگان و گروه‌های ارتباطی و اجتماعی نیز در این مسأله تأثیرگذار است. ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و باورهای غلط اجتماعی باعث تشویق افراد جهت اعمال فیزیکی علیه سالمندان می‌شود (۱۷).

در مطالعه‌ای دیگر که در کره انجام شد، تعداد ۱۵۲۳۰ نفر سالمند طی مصاحبه در منازلشان تحت بررسی سالمند آزاری قرار گرفتند و از این تعداد ۶/۳ درصد به نحوی مورد سوء رفتار قرار گرفته بودند که بیشترین حد مربوط به سوء رفتار عاطفی و احساسی و کمترین حد مربوط به سالمند آزاری فیزیکی بوده است. بین ویژگی‌های شخصی مثل سن، جنسیت، مدرک تحصیلی، درامد اقتصادی و سلامت ذهنی و ویژگی‌های خانوادگی مثل کیفیت رفتار و روابط خانوادگی آن‌ها و نوع آزارشان نیز رابطه وجود داشت (۱۴).

مبانی نظری تحقیق

سالمند آزاری در نظریات جامعه‌شناختی به عنوان محصول فعالیت انسانی در نظر گرفته می‌شود. پژوهشگران در زمینه سالخوردگی تجزیه و تحلیل ویژه‌ای انجام دادند که به نظریه عدم مشارکت معروف شد. این نظریه که بر مطالعه روی افراد سالمند دارای شرایط تندرستی و اقتصادی به نسبت خوب متکی بود، این چنین عقیده دارد که جامعه و فرد سالمند در رابطه با یکدیگر بسیاری از روابط دو جانبه خود را به طور متقابل محدود می‌کنند. بر اساس این نظریه، غیر قابل اجتناب بودن مرگ، فرد را وادار می‌کند که بخش مهمی از نقش‌های اجتماعی خویش را ترک کند که از آن جمله کار کردن، خدمات داوطلبانه، همسر بودن و کارهای تفننی حتی خواندن مطالب است. این‌ها همه کارکردهایی است که به طور تدریجی افراد جوان‌تر جامعه انجام آن را به عهده می‌گیرند (۱۸، ۱۹).

دیدگاه دیگر، نظریه عمل اجتماعی یا نظریه فعالیت است که تا حدودی مخالف نظریه عدم مشارکت می‌باشد و این گونه استدلال می‌کند که شخص سالمندی که فعال باقی بماند به گونه بهتری با شرایط انطباق خواهد یافت. البته هر دو نظریه فعالیت و عدم مشارکت از این جهت مورد انتقاد قرار گرفته‌اند که تأثیرات ساخت اجتماعی را در الگوهای سالخوردگی نادیده گرفته‌اند و هیچ کدام از این دو نظریه این پرسش را مطرح نمی‌سازند که چرا تعامل اجتماعی در دوران سالمندی باید تغییر کند و یا کاهش یابد (۲۰). علاوه بر این، دیدگاه‌های مزبور به تأثیر طبقه اجتماعی در زندگی سالمندان توجه چندانی ندارند. شرایط و امکانات رضایت‌بخش افرادی که در طبقات مرفه جامعه قرار دارند، به طور کلی آن‌ها را در موقعیت برتری از نظر رفاهی قرار می‌دهد و از وابستگی شدید آن‌ها در دوران کهولت می‌کاهد. با این که رفاه و آسایش مادی نمی‌تواند وضع و شرایط سالمندان را به گونه نامحدودی در حد بسیار مطلوب قرار دهد، اما می‌تواند دشواری‌هایی که انسان در سال‌های پایان زندگی با آن روبرو می‌شود را تخفیف دهد (۲۱).

نظریه محیط اجتماعی این گونه مطرح می‌کند که رفتار دوران پیری به برخی شرایط بیولوژیکی و اجتماعی بستگی دارد. در واقع محیطی که سالمند در آن زندگی می‌کند، نه تنها بافت اجتماعی را در بر می‌گیرد، بلکه موانعی از نوع مادی و مشاغل را نیز که به افراد مسن عرضه می‌گردد، شامل می‌شود. بر اساس این نگرش، سه عامل مهم بر سطح فعالیت فرد مسن تأثیر می‌گذارد که عبارت از سلامتی، اوضاع مالی و

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

پشتیبانی‌های اجتماعی می‌باشد.

در پژوهشی تمام عوامل مربوط به خشونت در سه مقوله دسته‌بندی گردیده است:

۱- عوامل فردی والدین (مانند اختلالات روانی، افسردگی، مصرف مواد مخدر و ...)

۲- عوامل مربوط به خانواده (مانند تک والدینی، سپر بلا بودن کودک در مقابل فشارهای زندگی، روابط انسانی خانواده و ...)

۳- عوامل محیطی (مانند فشارهای اجتماعی، فقر یا عقاید فرهنگی و ...) (۲۱).

محققان نشان دادند که بدرفتاری با سالمند با عوامل فشارزای اجتماعی و فقدان حمایت اجتماعی در ارتباط است. آن‌ها از یک مدل تبادلی استفاده نموده است که هم به عوامل مشارکت کننده و هم به عوامل حفاظتی اشاره می‌کند و در مدل‌های تبادلی عوامل در دو بعد طبقه‌بندی می‌شوند. سالمند آزاری بعد اول در نوع اصلی تأثیر بر احتمال خشونت را نشان می‌دهد که این بعد شامل عوامل مستعدساز و عوامل جبرانی است. بعد دوم تداوم و پایداری اثر را نشان می‌دهد که عبارتند از پایدار یا ناپایدار بودن اثر شرایط مستعدساز و جبرانی یا ترکیب با شرایط ناپایدار و پایدار که سبب بروز خشونت یا جلوگیری از خشونت می‌شود (۱۹). تحقیقی مدل پردازش اطلاعات اجتماعی را در سه مرحله مطرح کرده است که به مرحله چهارم یعنی دادن پاسخ منجر می‌شود. سه مرحله شناختی شامل ۱- برداشت از رفتارهای اجتماعی ۲- تعبیر و ارزیابی و توقعات معنا دهنده به رفتار اجتماعی ۳- انتخاب پاسخ و ۴- دادن پاسخ و اعمال نظارت است. تئوری‌هایی را که از دید پدیدار شناسی به خشونت علیه سالمند نگاه می‌کنند می‌توان در مدل پردازش اطلاعات اجتماعی قرار داد (۱۹). پژوهشگران مطرح می‌کنند که سالمندان در خانواده‌هایی که دارای این ویژگی‌ها می‌باشند بیشتر در معرض آزار و اذیت هستند، این ویژگی‌ها عبارتند از: ۱- آزار دهندگان در هنگام کودکی مورد بدرفتاری قرار گرفته باشند. ۲- آزار رسانان اعتیاد به مواد مخدر یا الکل داشته باشند (۲۱، ۱۹).

نظریه تلفیقی عاملیت، ساختار و سبک زندگی بر این پایه است که قواعد و منابعی که کنشگران در بسترهای کنش متقابل در پهنه زمان و مکان مورد استفاده قرار می‌دهند، همان ساختارهای جامعه محسوب می‌شوند. او قواعد را شیوه‌های تعمیمی می‌داند که کنشگران در موقعیت‌های متفاوت آن‌ها را به کار می‌گیرند. این قواعد در بازتولید اجتماعی نقش دارند و بخشی از ذخیره معرفتی هر فرد هستند. منابع، ابزارهایی هستند که افراد به مدد روش‌شناسی‌ها و فرمول‌های برآمده از قواعد، آن‌ها را برای انجام کارهای خود مورد استفاده قرار می‌دهند. این منابع، امکانات مادی و توانایی سازمانی برای کنش در موقعیت‌های اجتماعی هستند (۲۲). سبک زندگی در دنیای معاصر اهمیت زیادی پیدا کرده و سنت بیشتر از گذشته معنای خود را از دست داده است و زندگی روزانه افراد بیشتر تحت تأثیر دیالکتیک امر محلی و جهانی شکل می‌گیرد و بیشتر افراد مجبور هستند تا از میان مجموعه انتخاب‌ها، چیزهایی را گزینش کنند. سبک زندگی نه تنها در زمینه خود و هویت، بلکه در حوزه کار و فعالیت نیز به شدت متأثر از اجبارهای اقتصادی است و دارای اهمیت می‌باشد و افزون بر فعالیت‌های اقتصادی، فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. از آن‌جایی که هر کنشگری برای پاسخ به نیازها و بیان خود به کمک امکانات و راه و روش‌های موجود، از اشیا به شیوه خاصی استفاده می‌کند، انواع طرز رفتار، ترجیحات و جهت‌گیری‌های خاصی را در زندگی دارد. بنابراین سبک زندگی او با شخصیتش ارتباط دارد.

پژوهشی نشان داد که آخرین مرحله زندگی، دنباله مراحل قبلی است. موقعیت‌های اجتماعی می‌تواند معرف عدم پیوستگی باشد، اما در کل سازگاری و سبک زندگی از طریق سبک‌ها، عادت‌ها و ذوق‌هایی که در تمام طول زندگی کسب شده است، تعیین می‌شود و تا زمان پیری باقی می‌ماند. بهترین نشانه برای پیش‌بینی رفتارهای فرد در یک موقعیت معین، همواره رفتار قبلی اوست. سازگاری اجتماعی با پیری، بازنشستگی و با رویدادهایی از همین نوع توسط گذشته تعیین می‌شود. رویدادهای اجتماعی که در جریان آخرین سال‌های زندگی رخ می‌دهد، بی‌شک فشارهایی وارد کرده و پذیرش برخی رفتارها را به دنبال می‌آورد، ولی این رفتارها مسیری را

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

دنبال می‌کند که پیش‌تر در زندگی انتخاب شده است (۱۴).

به هر حال، مطالعه سوابق و تحقیقات انجام شده و نظریات اندیشمندان جامعه‌شناسی نشان می‌دهد که عوامل متعدد اجتماعی و شخصیتی در بروز پدیده سالمند آزاری نقش دارند. با عنایت به این که مشکل سالمند آزاری در جامعه ایران نیز وجود دارد، اما تحقیقات در این مورد به اندازه کافی انجام نشده است. بنابراین مطالعه حاضر در شهر اصفهان که یکی از کلان شهرهای کشور بوده و از مزایا و پیامدهای توسعه بی‌نصیب نبوده است و رشد جمعیت، مدرن شدن، تغییر سبک زندگی، رفاه اجتماعی و به دنبال آن آسیب‌های اجتماعی در این شهر فراوان به چشم می‌خورد، پدیده سالمند آزاری به عنوان یکی از انواع آسیب‌های اجتماعی از دیدگاه مراجعین به پزشکی قانونی مورد بررسی قرار گرفت و خصوصیات افراد آزار دیده و آزاررسان در این مراجعین بررسی شد.

روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع توصیفی- تحلیلی- مقطعی بود که در زمره پژوهش‌های بنیادی- کاربردی قرار می‌گیرد. در مرحله طرح مسأله، سوابق تحقیق و بررسی ابعاد نظری و تجربی پژوهش از روش کتابخانه‌ای (شامل بررسی کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها، مجلات، نشریات و سیستم اطلاع‌رسانی اینترنتی) و جهت به دست آوردن اطلاعات نیز روش میدانی (پرسش‌نامه) مورد استفاده قرار گرفت. برای سنجش اعتبار یا روایی پرسش‌نامه از اعتبار صوری و برای تعیین پایایی پرسش‌نامه از Cronbach's alpha استفاده شد که ضریب مربوط ۰/۷۸۲ به دست آمد. از آن‌جایی که مسأله سالمند آزاری پدیده‌ای نوظهور است و هنوز جامعه نتوانسته است ساز و کارهای مواجه شدن با آن را نهادینه کند، بنابراین هنوز آمار و اطلاعات دقیق از تعداد آن‌ها در دسترس نیست، از این رو در تحقیق حاضر از روش نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس استفاده گردید. همچنین به منظور یافتن تعداد بیشتری از افراد سالمند آزار دیده، حداقل سن آن‌ها به جای ۶۵ سال، ۶۰ سال در نظر گرفته شد. افراد نمونه تحقیق از بین افراد سالمند آزار دیده بالای ۶۰ سال مراجعه کننده به مرکز پزشکی قانونی شهر اصفهان در سال ۹۰-۱۳۸۹ انتخاب شدند که تعداد آن‌ها ۶۲ نفر بود. با توجه به تعداد کم افراد نمونه، باید اذعان داشت که میزان تعمیم‌پذیری یافته‌ها محدود می‌باشد. متغیر وابسته تحقیق، میزان آزار دیدن فرد سالمند بود که به سه صورت آزار مالی، عاطفی و جسمانی در نظر گرفته شد.

فرضیه‌های تحقیق

۱- بین تحصیلات سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۲- بین این که سالمند با چه کسی زندگی می‌کند و آزار دیدن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۳- بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۴- بین سبک زندگی سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

یافته‌ها

۵۱/۶ درصد از سالمندان پاسخ دهنده، مرد و ۴۸/۴ درصد آنان زن بودند. ۴۱/۹ درصد از پاسخگویان ۶۹-۶۰ سال و ۴۳/۵ درصد ۷۹-۷۰ سال بودند و باقی‌مانده (۱۴/۵ درصد) در سنین بین ۸۸-۸۰ سال قرار داشتند. ۷۱ درصد پاسخگویان بدون همسر (در اثر فوت یا طلاق) و فقط ۲۹ درصد با همسرانشان زندگی می‌کردند. یک سوم پاسخگویان فقط دارای سواد خواندن و نوشتن و یا تحصیلات ابتدایی بودند و حدود یک سوم آن‌ها دارای تحصیلات متوسطه و دیپلم بودند. ۲۱/۷ درصد نیز سواد نداشتند. خانوار اکثریت پاسخگویان دارای درامدهای بین ۳۸۰ تا ۵۰۰ هزار تومان بودند. ۳۵/۷ درصد نیز درامدهای بیش از ۷۰۰ هزار تومان داشتند. بیش از نیمی از سالمندان آزار دیده با پسران و یا همسرانشان زندگی می‌کردند. ۹۵/۲ درصد که اکثریت پاسخگویان را تشکیل می‌دادند، خانوارهای با پایگاه اقتصادی- اجتماعی متوسط و یا پایین بودند. اکثریت پاسخگویان با دوستان خود به میزان کم دور هم جمع می‌شدند و ارتباط مداوم با خویشاوندان نیز کم بود. گوش دادن به موسیقی سنتی به میزان کم و اهمیت دادن به خانواده در حد متوسط بود. اکثریت پاسخگویان استفاده از سفره و

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

نشستن روی زمین برای صرف غذا را ترجیح می‌دادند و از پشتی و تشک برای نشستن استفاده می‌کردند. اکثریت پاسخگویان از غذاهای آماده مانند انواع ساندویچ‌ها و پیتزا خیلی کم استفاده کرده و تمام پاسخگویان به میزان خیلی کم به خرید و آماده‌سازی بیش از حد نیاز مواد مصرفی و انواع غذاها، خرید کالاهای لوکس و گرانقیمت جهت تزیین منزل و استفاده از اشیای تجملی جهت زیباسازی منزل می‌پرداختند. می‌توان گفت بیش از ۹۰ درصد پاسخگویان دارای سبک زندگی سنتی بودند. بیشترین آزارها شامل کتک زدن و یا پرتاب شی به طرف سالمند، بی‌توجهی نسبت به نیازهای جسمی، اجتماعی و روانی سالمند، دشنام و تحقیر سالمند، با صدای بلند صحبت کردن با سالمند، از بین بردن اعتماد به نفس سالمند و استفاده از اموال بدون رضایت سالمند و کمترین نوع آزار، آزار جنسی سالمند بود.

آزمون فرضیه‌ها

در تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها، از ضریب همبستگی Pearson و تحلیل واریانس بهره گرفته شد و سطح معنی‌داری آزمون‌ها ۰/۰۵ بود. نتایج آزمون فرضیه‌ها به شرح زیر می‌باشد.

فرضیه ۱: بین میزان تحصیلات سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

برای صحت این فرضیه از آزمون ANOVA استفاده شد. از آن‌جایی که سطح معنی‌داری (Sig = ۰/۰۰۵) کمتر از۰/۰۵است، این مسأله نشانگر معنی‌دار بودن رابطه دو متغیر این فرضیه می‌باشد و بنابراین این فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد و چون مقدار F مثبت است، نشان می‌دهد که رابطه این دو متغیر مستقیم بوده و این بدین معنی است که هر چه میزان تحصیلات سالمندان بیشتر باشد، احتمال آزار دیدن آن‌ها از طرف اعضای خانوارشان بیشتر می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱: تحلیل واریانس میزان تحصیلات سالمندان و آزار دیدن از طرف اعضای خانواده

	مجموع مربعات	df	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۲۴/۸۳	۶	۴/۱۳	۳/۵۲	۰/۰۰۵
درون گروه‌ها	۶۴/۵۲	۵۵	۱/۱۷		
جمع	۸۹/۳۵	۶۱			

فرضیه ۲: بین این که سالمندان با چه کسانی زندگی کنند و میزان آزار دیدن آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

برای صحت این فرضیه از آزمون ANOVA استفاده شد. همان گونه که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، سطح معنی‌داری (Sig = ۰/۰۰۲) کمتر از ۰/۰۵ است که این مسأله نشانگر معنی‌دار بودن رابطه دو متغیر این فرضیه می‌باشد و بنابراین این فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد. در همین راستا، در جدول ۳، میانگین‌های میزان آزار دیدن سالمندان بر حسب این که سالمند با چه کسی زندگی می‌کند، نشان می‌دهد که سالمندانی که با همسر و فرزندان خود زندگی می‌کنند بیشتر مورد آزار قرار می‌گیرند و پس از آن سالمندانی که با پرستار زندگی می‌کنند و در مرتبه بعد، سالمندانی که نزد پسر و عروس خود اقامت دارند، بیش از بقیه مورد آزار قرار می‌گیرند و کمترین میزان، مربوط به سالمندانی است که با سایر بستگان خود (برادر، خواهر و یا نوه‌هایشان) زندگی می‌کنند.

جدول ۲: تحلیل واریانس زندگی سالمند با افراد دیگر و میزان آزار دیدن

	مجموع مربعات	df	مجذور میانگین	F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۵۰/۲۷	۵	۱۰/۰۵	۴/۴۲	۰/۰۰۲
درون گروه‌ها	۱۲۷/۱۶	۵۶	۲/۲۷		
جمع	۱۷۷/۴۳	۶۱			

جدول ۳: میانگین آزار سالمندان بر حسب فرد نگهدارنده

	تعداد	میانگین
همسر	۳	۱۳/۰۰
همسر و فرزندان	۱۱	۱۵/۶۴
دختر و همسر (داماد)	۴	۱۴/۰۰
پسر و همسر (عروس)	۳۴	۱۴/۷۴
سایر بستگان	۸	۱۲/۷۵
پرستار	۲	۱۵/۵۰
جمع	۶۲	۱۴/۵۳

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

فرضیه ۳: بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها از طرف فرد یا افراد آزار رسان در خانوارشان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی Pearson استفاده شد (چون متغیرهای آن مجموعه‌ای از گویه‌ها در مقیاس ترتیبی است که وقتی با هم ترکیب می‌شوند به صورت فاصله‌ای در می‌آیند). همان گونه که از ارقام جدول ۴ ملاحظه می‌شود، سطح معنی‌داری (Sig < ۰/۰۰۱) کمتر از ۰/۰۵ است که نشانگر معنی‌دار بودن رابطه دو متغیر این فرضیه می‌باشد و بنابراین این فرضیه مورد تأیید قرار می‌گیرد و از آن‌جایی که ضریب همبستگی مثبت است رابطه این دو متغیر مستقیم می‌باشد.

جدول ۴: آزمون همبستگی پایگاه اقتصادی- اجتماعی سالمندان و آزار دیدن

تعداد نمونه	ضریت همبستگی Pearson	سطح معنی‌داری
۶۲	۰/۵۹۲	< ۰/۰۰۱

فرضیه ۴: بین سبک زندگی سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها از طرف فرد یا افراد آزار رسان در خانوارشان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

برای آزمون این فرضیه نیز از آزمون همبستگی Pearson استفاده شد (چون متغیرهای آن مجموعه‌ای از گویه‌ها در مقیاس ترتیبی است که وقتی با هم ترکیب می‌شوند به صورت فاصله‌ای در می‌آیند). همان گونه که از ارقام جدول ۵ ملاحظه می‌شود، سطح معنی‌داری (Sig = ۰/۴۱۳) از ۰/۰۵ بیشتر است که این مسأله نشانگر معنی‌دار نبودن رابطه دو متغیر این فرضیه می‌باشد و بنابراین این فرضیه رد می‌شود.

جدول ۵: آزمون همبستگی سبک زندگی و آزار دیدن

تعداد نمونه	ضریت همبستگی Pearson	سطح معنی‌داری
۶۲	۰.۱۰۶	۰/۴۱۳

بحث

پژوهش حاضر که با روش پیمایشی در شهر اصفهان انجام گرفت، تأثیر عوامل فرهنگی- اقتصادی- اجتماعی را بر سالمند آزاری مورد بررسی قرار داد. یافته‌های پژوهش نشان داد که سالمند آزاری در شهر اصفهان وجود دارد، اما سطح آن پایین است و اگر آزارهای جنسی را کنار بگذاریم (چون میزان آن بسیار پایین بود)، اکثر سالمندان حداقل یک بار خشونت‌های عاطفی را تجربه کرده‌اند.

نتایج این مطالعه همچنین نشان داد که از نظر پایگاه اجتماعی- اقتصادی، پاسخگویان در سطح متوسط و پایین قرار دارند. این مسأله با یافته‌های تحقیقات دیگری هم که در زمینه ساختار طبقاتی شهر اصفهان صورت گرفته است، همخوانی دارد (۲۳-۲۵)؛ یعنی این که بر خلاف دیدگاه رایج که اصفهانی‌ها را افراد پولدار و مرفه قلمداد می‌کند، شهروندان اصفهانی به طور عمده در سطح متوسط و متوسط رو به پایین قرار دارند. تعداد قابل توجهی از پاسخ‌گویان با پسر و عروس خود زندگی می‌کردند و تنها ۳/۲ درصد با پرستار زندگی می‌کردند. فرضیه اول تحقیق به بررسی رابطه میزان تحصیلات سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها از طرف فرد آزاررسان در خانواده پرداخت که با استفاده از آزمون ANOVA، این فرضیه مورد تأیید قرار گرفت. در فرضیه دوم اطلاعات نشان می‌دهد، بین این که سالمند با چه کسانی زندگی می‌کند و میزان آزار دیدن رابطه وجود دارد. نتایج تحقیق این فرضیه با تحقیق Phillipsen (به نقل از Shans) همخوانی دارد (۱۳). او نشان داد، سالمندانی که با خویشان خود زندگی می‌کنند بیش از آن‌هایی که تنها هستند مورد اذیت و آزار قرار می‌گیرند؛ چرا که مراقبت تمام وقت از سالمندان، فشار بیشتری بر مراقبان وارد می‌کند.

فرضیه سوم پژوهش به بررسی رابطه بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده و میزان آزار دیدن آن‌ها از طرف فرد آزاررسان در خانواده پرداخت که با استفاده از آزمون ANOVA، این رابطه معنی‌دار بود. بنابراین نتایج این فرضیه با نتایج برخی از تحقیقات (۱۶) همخوانی دارد که نشان می‌دهد، سالمند آزاری به طور عمده ریشه در مشکلاتی مانند تنگناها و وابستگی‌های مالی دارد که مراقبت کنندگان از سالمندان با آن دست به گریبان هستند و از همین رو برای مراقبان (چه نزدیکان و یا مراقبان غریبه) هزینه‌های جسمی و

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

عاطفی نگهداری از سالمندان بیش از درامدهای آن است. فرضیه چهارم پژوهش به بررسی رابطه بین سبک زندگی سالمندان و میزان آزار دیدن آن‌ها از طرف فرد آزاررسان در خانواده پرداخت که با استفاده از آزمون همبستگی Pearson، این رابطه معنی‌دار نبود و نتایج آزمون با پژوهشی (۱۴) مبنی بر این که سازگاری و سبک زندگی از طریق سبک‌ها، عادت‌ها و ذوق‌هایی که در تمام طول زندگی کسب شده است تعیین می‌شود و تا زمان پیری باقی می‌ماند، همخوان است. بهترین نشانه برای پیش‌بینی رفتارهای فرد در یک موقعیت معین، همواره رفتار قبلی اوست. سازگاری اجتماعی با پیری، بازنشستگی و با رویدادهایی از همین نوع، توسط گذشته تعیین می‌شود. رویدادهای اجتماعی که در جریان آخرین سال‌های زندگی رخ می‌دهد، بی‌شک فشارهایی وارد می‌کند و پذیرش برخی رفتارها را به دنبال می‌آورد، اما این رفتارها مسیری را دنبال می‌کند که پیش‌تر در زندگی انتخاب شده است.

سخن آخر این که جمعیت سالمندی که به دلیل کاهش موالید، مرگ و میر و افزایش امید به زندگی ایجاد شده است، از پیامدهای توسعه می‌باشد. با توجه به این که سالمندی فرایندی طبیعی و همگانی است، در صورتی که ساز و کارهای لازم برای مواجه شدن با آن وجود نداشته باشد، عوارض و پیامدهای منفی بسیاری از نظر اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی در پی خواهد داشت. علاوه بر آن، با توجه به تغییر نوع خانواده ایرانی از گسترده به هسته‌ای و افزایش میزان اشتغال در بین زنان، بار سنگین نگهداری و مراقبت از سالمندان از دوش خانواده به نهادهای عمومی و دولتی محول شده است. البته پیر شدن موفقیت‌آمیز و به عبارتی کیفیت بالای زندگی از سه جنبه رهایی از بیماری، فعال بودن در زندگی و مهارت‌های جسمی و روانی تشکیل شده است که این امر در سالمندانی که در خانواده زندگی می‌کنند بهتر از سالمندانی است که در سرای سالمندان خصوصی و دولتی زندگی می‌نمایند. در کشور ما امید به زندگی در حال افزایش است، کشور ما هم اکنون دارای سهم بالایی از نسل جوان است، این امر سبب می‌شود که در آینده تعداد و درصد بازنشستگان و کهنسالان در جامعه زیاد شود. اگر نسل حاضر در راستای توسعه همزمان اجتماعی و اقتصادی فعال نشود، وضع سالمندی مصیبت‌بارتر خواهد شد. بخش عمده‌ای از این توسعه از طریق تقویت و تمرکز، کارامدی و فراگیری نظام تأمین اجتماعی کشور و نجات این نهاد ارزشمند از سقوط ورشکستگی میسر می‌شود.

پیشنهادها

در ذیل پیشنهاداتی جهت کاهش سالمند آزاری ارایه می‌گردد:

۱-انجام بررسی‌های علمی در مورد ابعاد و گستردگی سالمند آزاری به منظور حساس‌سازی و آگاهی‌بخشی در این زمینه و خارج‌سازی حمایت از سالمندان از مرحله ترحم و تغییر نگرش افراد جامعه نسبت به این گروه خاص.

۲- آموزش خانواده‌های دارای سالمند در مورد رعایت نکات ایمنی و توجه به بهداشت روانی و جسمانی آن‌ها

۳- پر نمودن زندگی روزانه سالمندان با فعالیت‌های مفید در جهت ارتقای عزت و اعتماد به نفس آنان

۴- تهیه و تدوین قوانین و مقررات حمایت از سالمند توسط دولت و مجلس

۵- تشکیل انجمن حمایت از سالمندان با مشارکت خود آنان

۶- تشکیل کمیته حذف خشونت علیه سالمندان

References

1. Weeks JR. Population: an introduction to concepts and issues. 7th ed. Barberton, OH: Wadsworth Publishing; 1999.
2. Haralambos M, Holborn M. Sociology: Themes and Perspectives. London, UK: HarperCollins Publishers Limited; 2008.
3. Lauer RH, Lauer JC. Social Problems and the Quality of Life. New York, NY: McGraw-Hill; 2002.
4. Good M. Effects of relaxation and music on postoperative pain: a review. J Adv Nurs 1996; 24(5): 905-14.
5. Bryant CD, Peck DL. 21st century sociology: a reference handbook. London, UK: SAGE Publications; 2007.
6. Saberi-Shirazi M. Social Psychology and aging. Shiraz, Iran: Takht-e Jamshid Publication; 2005. [In Persian].
7. Tajvar M. Well-being of the elderly and an overview of the dimensions of their lives. Tehran, Iran: Nasle-

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

Noandish Publication; 2003. [In Persian].
8. Jones A, Kramer L, Peterson M. Elder Abuse [Online]. 2012; Available from: URL: http://www.msu.edu/user/peters61/elderabuse.html/
9. Tavakoli Ghochani H, Arman MR. Dynamic aging. Mashhad, Iran: Mashhad University of Medical Sciences Press; 2003. [In Persian].
10. Keddi K., Action with the elderly, London, UK: Pergamon, 1978.
11. WHO. WHO World Report on Violence and Health: Abuse of the Elderly. Geneva, Switzerland: WHO; 2002.
12. Sheikhi MT. Social security and elderly pathology in Tehran. Iranian Journal of Ageing 2007; 2(6): 454.
13. Shans E. Old people in three industrial societies, London, UK: Routledge; 1968
14. Keller M. World Population Aging. New York, NY: Prentice-Hall Publications; 2002.
15. Schaeffer R. Sociology: Concepts and Perspectives. New York, NY: McGraw-Hill; 2008.
16. Townsend P. Ageism and social policy. London, UK: Gower; 1986
17. Azad-armaki T. Sociological Theories. 2nd ed. Tehran, Iran: Soroush Publication; 2003. [In Persian].
18. Sedigh-Sarvestani R. Social pathology: sociology of social deviance. Tehran, Iran: Samt Publication; 2008. [In Persian].
19. Cowgill D. Aging and Modernization: A Revision of the theory. In: Gubrium JF, Editor. Late life; communities and environmental policy. Nashville, TN: Thomas; 1974.
20. Tavasoli GA. Sociological Theories. Tehran, Iran: Samt Publications; 2001. [In Persian].
21. Setoudeh H. Social Pathology. 6th ed. Tehran, Iran: Avai Nour Publication; 2003. [In Persian].
22. Giddens A. The consequences of Modernity. Trans. Solasi M. 5th ed. Tehran, Iran: Markaz Publication; 2009. [In Persian].
23. Haghighatian M, Haghighat F, Ghoreish R, Mohsenipoor P. The effects of family relations on youth mental health in the city of Isfahan. J Health Syst Res 2011; 7(3): 353-63. [In Persian].
24. Amiri-Esferjani Z. A sociological analysis of the effects of religiosity on social capital in Isfahan [MSc Thesis]. Isfahan, Iran: Dehaghan Branch: Islamic Azad University; 2007. [In Persian].
25. Shahnoushi M, Rezaei N. The Class Distribution and Stricture of Isfahan City and Its Effects. Journal of Applied Sociology 2010; 20(4): 39-56. [In Persian].

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]

Sociocultural Factors Affecting Elderly Abuse

Mansour Haghighatian[1], Mahtab Fotouhi[2]

Original Article

Abstract

Background: In traditional societies the elderly enjoyed great power and social status. But their situation along with that of the family has changed dramatically in today's urbanized and industrialized society, and this has created many problems for them. The substantial and continuous decline in mortality has increased the elderly population which in return has made them vulnerable to different types of abuses. The aim of the present study was to investigate the sociocultural factors affecting elderly abuse in Isfahan, Iran.

Methods: This research employed the survey method and the technique of data collection was a questionnaire. Research population consisted of all the elderly aged 60 years and above who were abused or mistreated and had contacted Isfahan's legal medical authorities. The sample included 62 such individuals. The research instrument had face validity and Cronbach's alpha (reliability) was 0.78. Analysis of variance and Pearson correlation coefficients were used.

Findings: Physical abuse was at a minimum and economic and psychological abuses were more prevalent. There was a significant relation between elderly abuse and education ($f = 3.52$, $P = 0.005$), person who resided with the elderly ($f = 4.42$, $P = 0.002$), and socioeconomic status ($r = 0.592$, $P < 0.001$).

Conclusion: Physical abuse of the elderly in Isfahan was relatively low but using their property without their permission and psychological abuse was more frequent. Concerted efforts should be exerted to prevent any kind of abuse.

Key words: Elderly Abuse, Violence, Education, Social Economic Status, Lifestyle

Citation: Haghighatian M, Fotouhi M. **Sociocultural Factors Affecting Elderly Abuse.** J Health Syst Res 2013; 8(7): 1117-26.

Received date: 12/07/2012 Accept date: 05/11/2012

1- Assistant Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Dehaghan Branch, Isfahan, Iran (Corresponding Author) Email: mansour_haghighatian@yahoo.com
2- Department of Sociology, Islamic Azad University, Dehaghan Branch, Isfahan, Iran

www.mui.ac.ir

[Downloaded from hsr.mui.ac.ir on 2026-10-13]